

Fran Ramovš in Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Peter Štih

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana;
Univerza Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 2,
SI 1000 Ljubljana; peter.stih@guest.arnes.si

Prispevek obravnava vlogo Frana Ramovša pri ustanavljanju (Slovenske) Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani med letoma 1921 in 1938 ter njegovo delovanje na Akademiji med letoma 1938 in 1952. Bil je med glavnimi protagonisti, ki so dosegli, da je bila leta 1938 v Ljubljani ustanovljena (S)AZU, nato pa je kot glavni tajnik (1942–1950) ter na koncu kot predsednik Akademije (1950–1952) odločilno pripeval k delovanju in razvoju v pionirskem obdobju njene zgodovine.

Der Aufsatz diskutiert die Rolle von Fran Ramovš bei der Gründung der (slowenischen) Akademie der Wissenschaften und Künste in Ljubljana zwischen 1921 und 1938 und seine Aktivitäten an der Akademie zwischen 1938 und 1952. Er war einer der Hauptprotagonisten, die die Gründung der Akademie in Ljubljana im Jahr 1938 erreichten ((S)AZU). Zwischen 1942 und 1950 war es als Generalsekretär und zwischen 1950 und 1952 als Präsident der Akademie tätig. In diesen Funktionen trug er maßgeblich zum Betrieb und zur Entwicklung der neugegründeten Institution in der Pionierzeit ihrer Geschichte bei.

Ključne besede: Fran Ramovš, Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Schlüsselwörter: Fran Ramovš, Slowenische Akademie der Wissenschaften und Künste

Fran Ramovš je bil med osemnajstimi ustanovnimi člani Akademije znanosti in umetnosti (AZU), kot se je prvotno imenovala Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU). Vztrajno in nepopustljivo si je prizadeval za njen nastanek, zaradi te odločnosti pa je danes prepoznan za enega izmed ustanovnih očetov naše Akademije. Ramovš je ustanovitev ljubljanske akademije jemal precej osebno in se je z njo tudi poenačil. O tem je ohranil dragoceno pričevanje njegov sin Primož Ramovš, ki je leta 1977, petindvajset let po očetovi smrti, tudi postal član SAZU:

Bil je eden glavnih ustanoviteljev Akademije znanosti in umetnosti, sedemnajst let se je boril zanjo. Pri nas doma je bila ustanovitev Akademije družinski dogodek, Akademija nam je bila nekaj drugega kot povprečnemu Slovencu, čeprav kulturniku. Z njo smo živeli, bila je očetov otrok, pojem, ne ustanova. (Loparnik 1984: 90)¹

¹ Opombe v prispevku so omejene na najnujnejše. Temeljno delo za zgodovino SAZU do slovenske osamosvojitve in s tem tudi za vsebino tega prispevka je Oset (2013 in 2017). Knjigi v nadaljevanju nista posebej navajani, razen ko gre za citate iz dokumentov.

Ramovš se je prvič neposredno vključil v ustanavljanje Slovenske akademije znanosti in umetnosti leta 1921. Takrat je bilo na pobudo Ivana Prijatelja in Rajka Nahtigala, dveh Ramovševih profesorskih kolegov na Filozofski fakulteti, ustanovljeno Znanstveno društvo za humanistične vede, katerega tajnik je postal Ramovš. Društvo je bilo zamišljeno kot prvi institucionalni korak k ustanovitvi akademije v Ljubljani, ideja zanjo pa je bila seveda starejša in že poldrugo leto pred ustanovitvijo Znanstvenega društva jo je podprl predsednik Srbske kraljeve akademije Jovan M. Žujović. Na njenem prvem svečanem zasedanju po koncu prve svetovne vojne 7. marca 1920 je s času in trenutku primernimi zanosnimi besedami izrazil željo:

[...], da se pored ova dva središta (= akademiji, op. P. Š.) za obradjevanje više nauke, u Beogradu i Zagrebu, što skorije stvori slično središte i u Ljubljani, i da sva tri stupe u najprisnije zadrugarske veze, koje će takodje ujemčavati naše narodno i državno jedinstvo. Obrazovanju Slovenačke Akademije Nauka možemo se nadati u toliko pre što se sada srečno ustvaruje davnašnja želja Slovenaca da imaju svoj Universitet. (Glonar 1921: 703)

Razumevanje Znanstvenega društva kot neke vrste predakademije oziroma kot prvi korak k akademiji je zelo jasno izrazil Ramovš v svojem orisu zgodovine ustanovitve akademije v Ljubljani v prvem *Letopisu AZU* leta 1943. Zapisal je, da je Znanstveno društvo:

po svoje namenu, delokrogu, sestavu in ustroju [...] odgovarjalo filozofsko-historičnim razredom znanstvenih akademij. Od vsega začetka je bilo zamišljeno kot osnova za bodočo akademijo znanosti; zato je vzelo v svoj načrt poleg tekočega znanstvenega dela in pripravljanja, poleg edicij, ki naj izpričajo znanstveno višino in polnovredno tekmo, tudi organizacijske priprave za ustanovitev akademije, ki naj bi nastala iz društva s postopnim otvarjanjem novih odsekov in novih strokovnih razredov. (Ramovš 1943: 7)

Ideja o slovenski akademiji je v Znanstvenem društvu dobila prvo institucionalno podlago, ki so jo v nadaljevanju razširili in v priprave vključili še Slovensko matico, Narodno galerijo in društvo Pravniki. Vse štiri kulturne in znanstvene organizacije so osnovale pripravljani odbor za ustanovitev akademije in izdelale načrt njene organizacije s štirimi razredi. Leta 1925 so prvič in naslednje leto še enkrat predložili ministrstvu prosvete v Beogradu osnutek zakona o ljubljanski akademiji, ki pa je obležal v predalu, tako da prva pobuda za njeno ustanovitev ni bila uspešna. Potrebna je bila širša podpora, zato je Narodna galerija leta 1927 izdala posebno brošuro, ki je ustanovitev akademije (ter dograditev Narodne galerije) predstavila za največjo slovensko kulturno nalogo. V njej je bil ponatisnjen tudi poziv, s katerim so predstavniki znanosti, kulture, politike in gospodarstva 1. decembra 1926 pozvali Slovence, naj finančno podprejo prizadevanja za slovensko akademijo, s čimer je to postala vseslovenska akcija (NG 1927).

Deseta obletnica ustanovitve univerze v Ljubljani je leta 1929 dala prizadevanjem za ustanovitev akademije nov zagon. Rektor ljubljanske univerze Milan Vidmar je po pooblastilu pripravljalnega odbora vložil na ministrstvu prosvete v Beogradu nov osnutek zakona o akademiji, priložena pa je bila tudi lista znanstvenikov in umetnikov, izmed katerih naj bi resorni minister izbral prve člane slovenske akademije. Za podporo sta bili zaproseni akademiji v Zagrebu in Beogradu, vendar pa sta se izogibali jasnemu odgovoru. Ramovš, ki se je intenzivno vključil v prizadevanja za ustanovitev akademije v Ljubljani, je v Beogradu pričakoval pomoč zlasti od svojega jezikoslovnega kolega in sodelavca Aleksandra Belića, ki je bil takrat glavni tajnik srbske akademije (Srbska kraljeva akademija) in nato njen dolgoletni predsednik (1937–1960, s prekinitvijo 1941–1944). Podpore ni dobil, to pa je bilo jasno že iz Beličevega pisma Ramovšu 24. maja 1929, v katerem mu je sporočil osebno mnenje, ki pa je odražalo tudi stanje duha v srbski akademiji (Rotar 1990: 30–31, 136). Belić je zagovarjal jugoslovanski integralizem in unitarizem, zato je bil naklonjen le eni, tj. vsejugoslovanski državni akademiji s sedežem v Beogradu, akademija v Zagrebu in načrtovana v Ljubljani pa bi bili le ustanovi privatnega prava, torej društva, ali pa neke vrste podružnici državne akademije.

Razumljivo je, da Ramovš ni več iskal podpore pri srbskih akademikih, možnost, da bi slovensko akademijo ustanovili kot društvo, pa so v Ljubljani že imeli kot rezervni načrt. Fran Vodopivec, veliki župan ljubljanske oblasti (ukinjena 3. oktobra 1929), je 19. junija 1929 potrdil statut Društva Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki pa je bilo formalno ustanovljeno šele 11. decembra 1937 v dogovoru z beograjskimi oblastmi – šlo je za predpriprave na ustanovitev AZU z javnopравnim statusom, s čimer je tedaj ministrski svet že soglašal. Prvih sedem ustanovnih članov Društva, med katerimi pa ni bilo Ramovša, je imenoval rektor ljubljanske univerze Rado Kušej, ki je bil nato tudi med ustanovnimi člani AZU. Društvo je delovalo do prve glavne skupščine AZU 12. novembra 1938 oziroma do 4. januarja 1939, ko je bil za prvega predsednika AZU imenovan Rajko Nahtigal, ki je 28. januarja dolžnosti prevzel od Aleša Ušeničnika, starostnega predsednika in hkrati predsednika Društva AZU. Društvo je med kratkim delovanjem dopolnilo zakonski načrt, pripravilo načrt poslovnika in prvi proračunski predlog ter oblikovalo knjižni program za prvo akademsko leto.

Neugodne razmere v času šestojanuarske diktature in na nacionalno-ideološki ravni z njo povezano integralno jugoslovanstvo, ko bi prizadevanja za ustanovitev akademije v Ljubljani lahko bila (oziroma so bila) razumljena kot separatistična težnja, so povsem ohromile vse poskuse. V Ljubljani so se po več letih brez kakršnega koli napredka odločili, da aktivirajo rezervni načrt in Slovenska matica, ki se je bližala praznovanju sedemdesetletnice, je oktobra 1934 prosila

tedanjega rektorja ljubljanske univerze Frana Ramovša, da v skladu s statutom Društva Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani imenuje prvih sedem članov in tako tudi konstituirata akademijo. Ramovš je imel nekoliko drugačno zamisel. Po več posvetih je pripravil seznam ustanovnih članov, ki pa naj jih ne bi imenoval ljubljanski rektor, ampak kralj na predlog prosvetnega ministra. Prepričan je bil, da bo Društvo Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani tako lažje pridobilo status javnega zavoda. Umor kralja Aleksandra 9. oktobra 1934 je v novih negotovih političnih razmerah načrte ustavil. Ramovš, ki je na vsak način želel, da bi bila akademija v Ljubljani ustanovljena z zakonom, je 2. januarja 1935 zato znova predložil ministrstvu prosvete v Beogradu zakonski predlog o ustanovitvi akademije. Vlogo je obsežno utemeljil, toda Drago Marušič, ban Dravske banovine, je ni podprl. Tretji poskus, da bi v Beogradu dosegli ustanovitev akademije v Ljubljani, je tako propadel in razočarani Ramovš je enajst dni po vložitvi predloga, 13. januarja 1935, protestno odstopil kot rektor ljubljanske univerze.

Stvari so se začele obračati na bolje, ko se je poleti 1935 oblikovala Stojadinovičeva vlada, v katero je vstopila tudi Slovenska ljudska stranka (v okviru Jugoslovanske radikalne zajednice). Nova vlada se je začela odmikati od integralnega jugoslovanstva in je jugoslovanskim narodom oziroma »plemenom« postopoma priznavala kulturne posebnosti, kar je odpiralo prostor tudi za akademijo. Minister Anton Korošec je v novih okoliščinah v Beogradu začel odločno zagovarjati pobudo za ustanovitev akademije v Ljubljani. Korošec, ki se je že leta 1926 podpisal pod javni poziv za ustanovitev AZU in jo je po ustanovitvi podprl z veliko privatno finančno donacijo, je bil zaradi svojih zaslug za akademijo leta 1939, v letu torej, ko je postal ob 20-letnici ljubljanske univerze njen častni doktor, tudi eden od treh kandidatov za prvega častnega člana AZU. Druga dva sta bila ljubljanski župan Ivan Hribar ter gospodarstvenik, mecen na področju kulture in znanosti ter predsednik Društva Narodna galerija Fran Windischer. Izbrali so Ivana Hribarja, ki pa tudi ni bil izvoljen, saj so ga na Akademiji želeli počastiti s častnim članstvom leta 1941 ob njegovi 90-letnici, a sta jih prehitela začetek vojne in Hribarjeva smrt. Prvi častni član SAZU je tako leta 1948 postal Josip Broz Tito.

Kot priča Koroščevo pismo decembra 1937, v katerem sporoča Ramovšu, da je ministru prosvete »najtopleje priporočil« reševanje zadeve glede ustanovitve AZU v Ljubljani in da bo temu vprašanju tudi sam »posvetil svojo posebno pozornost« (Rotar 1990: 146), je Ramovš tudi po odstopu z rektorskega položaja nadaljeval s prizadevanji za ustanovitev akademije. Znanstveno društvo za humanistične vede mu je to nalogo celo uradno poverilo in ga obenem postavilo za svojega pooblaščenega zastopnika pri ministrstvu prosvete. Vsekakor so stvari leta 1937 vendarle dozorele do te mere, da so oblasti v Beogradu končno

soglašale z ustanovitvijo AZU v Ljubljani, dogovorjeno pa je bilo tudi, kako bo to potekalo. Najprej je bilo potrebno ustanoviti Društvo AZU. Del strategije je bila tudi odločitev, da v uradnem imenu akademije ne bo prilastka *slovenska*. Ramovšu je šlo predvsem za ustanovitev akademije kot prostora, ki bo omogočal izvajanje najpomembnejših nacionalnih raziskovalnih projektov, zato je menil, da bi ustanavljanje akademije z imenom *slovenska* lahko sprožilo burne odzive in spet zaustavilo vsa prizadevanja. Razočarani Ivan Hribar, ki je za razliko od pragmatičnega Ramovša videl v poimenovanju pomembno simbolno in politično vprašanje, je skušal zato kot senator zgornjega doma jugoslovanske skupščine v zakonodajnem postopku uveljaviti ime SAZU, vendar ni bil uspešen; novoustanovljene državne ustanove nismo smele nositi narodnih oznak, kar je na primer veljalo tudi za državni narodni gledališči v Ljubljani in Mariboru (Gabrič 2018: 71). AZU je bila prvič preimenovan v SAZU 13. novembra 1943 z uredbo šefa pokrajinske uprave Leona Rupnika, za kar pa je predhodno soglasje moral dati vrhovni komisar operacijske cone Jadransko primorje Friedrich Rainer, ki je bil obenem gauleiter za Koroško (po vojni je bil na vojaškem sodišču v Ljubljani obsojen kot vojni zločinec in usmrčen). Po osvoboditvi, ko so bili razveljavljeni vsi akti Rupnikove uprave, je ljubljanska akademija ponovno delovala pod imenom AZU, dokler ni z zakonom leta 1948 dokončno dobila današnjega imena Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Več kot poldrugo desetletje dolga prizadevanja za ustanovitev akademije v Ljubljani so bila formalno pravno uresničena 31. avgusta 1938, ko je bila v *Službenih novinah* objavljena Uredba z zakonsko močjo o ustanovitvi in ureditvi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki jo je podpisal regent Pavel Karadordevič, 7. septembra 1938 pa je izšla tudi slovenska objava v *Službenem listu Kraljevske banske uprave Dravske banovine*. Na tej osnovi so namestniki mladoletnega kralja Petra II. na predlog ministra prosvete Dimitrija Magaraševiča imenovali prvih 18 rednih članov AZU, in sicer na podlagi seznama, ki so ga pripravili v Društvu AZU v Ljubljani. Po izgledu nič kaj ugledne diplome je novim članom 7. oktobra 1938 izstavilo ministrstvo prosvete; leta 1940 so jih nadomestili z novimi, ki jih je oblikoval Jože Plečnik. Ramovš, ki si je zelo prizadeval za akademijo v Ljubljani in je v njej videl uresničenje »dokončne kulturne izgraditve pri Slovencih«, je bil seveda pričakovano med ustanovnimi člani. Zanimivo je njegovo pismo kolegu in predsedniku srbske akademije Beliču dne 6. aprila 1938, ki se je ohranilo samo v konceptu in ni povsem jasno, ali je sploh bilo odposlano. V njem ga obvešča, da ne misli sprejeti članstva v Akademiji in da bo, če bo imenovan, takoj odstopil, saj ne želi, da bi ga vladna SLS uporabila kot »pavovo perje«. Ramovš je bil namreč užaljen in prizadet, ker notranji minister Korošec ni posredoval, ko ga je prosil za pomoč svakinji, ki naj bi se ji zgodila neka krivica. Ramovš je zvedel za negativni Koroščev odgovor

le dva dni preden je pisal Beliću. Zdi se, da se je Ramovš nato hitro pomiril, kar kaže tudi prečrtani odstavek in dopis »Predelano!« v ohranjenem osnutku pisma Beliću (Rotar 1990: 81, 146). Seveda se v nadaljevanju ni odpovedal niti imenovanju za člana AZU, ni pa bilo edinkrat, da je Ramovš razmišljal o svoji demisiji na Akademiji.

Novoimenovani člani Akademije so se 12. novembra 1938 zbrali na ustanovni, oziroma kot piše v zapisniku, na »prvi glavni skupščini AZU v Ljubljani«. Potekala je na Rektoratu ljubljanske univerze in z njo je Akademija tudi dejansko začela delovati. Zaradi tega imamo ta datum za rojstni dan SAZU in ga od leta 2022 obeležujemo kot dan SAZU. Ustanovni člani so imeli na dnevnem redu skupščine eno samo točko, tj. izvolitev treh kandidatov za predsednika, izmed katerih bo regent na predlog ministra za prosveto imenoval predsednika AZU. Po več poskusnih volitvah, ki jih je predlagal Ramovš, sta si z enakim številom glasov prvo in drugo mesto enakopravno delila filolog Rajko Nahtigal in pravnik Gregor Krek; kot tretji kandidat, ki so ga volili posebej, je bil izbran Ramovš – šlo je za formalnost, saj je Ramovš na skupščini izjavil, da si te funkcije in časti ne želi. Toda minister Magarašević je hotel zaradi ugleda, ki ga je užival, za predsednika predlagati prav Ramovša, ki se je tega na vse kriplje branil. Ministru je sporočil, da zaradi spoštovanja do Nahtigala kot profesorja in predsednika Znanstvenega društva ne želi biti predsednik Akademije. 11. januarja 1939 je za pomoč prav roteče prosil svojega kolega Belića, ki je bil takrat že predsednik srbske akademije. Povedal mu je, da je je ministru sporočil svojo željo »naj gre preko mene« in nadaljeval:

Slišim pa (in uradno sem danes to izvedel od bana), da se zgoščuje usoda okrog mene, da hoče minister prosvete mene predložiti. Lepo Vas prosim, storite zame vse, kar morete, da me ta nesreča ne doleti. Naj bo prof. Nahtigal [...]; osebno je meni nemogoče, že z ozirom nanj, ne glede na to, da jaz tudi zares nočem [...] /P/rosim Vas, storite vse in kjerkoli, da jaz ne bom. (Rotar 1990: 86)

Toda Ramovš oziroma ban Marko Natlačen sta imela očitno napačno informacijo, kajti Rajko Nahtigal je bil s kraljevim ukazom imenovan za prvega predsednika AZU že 4. januarja 1939, tako da je bilo Ramovševo pismo Beliću brezpredmetno. Vodstvo Akademije je bilo popolneno na skupščini 28. januarja 1939: Gregor Krek je bil izvoljen za generalnega sekretarja, Fran Ramovš za načelnika Filozofsko-filološko-historičnega razreda, Metod Dolenc za načelnika Pravnega razreda, Jovan Hadži za načelnika Matematično-prirodoslovnega razred in Fran Saleški Finžgar za načelnika Umetniškega razreda.

Ramovš je torej ostal tudi po njenem konstituiranju aktivno vpet v delo na Akademiji, ki jo je spomladi 1941 odločilno zaznamoval začetek vojne in z njo italijanska okupacija. Za Akademijo so nastopili težki časi, v katerih je

bila – tako kot vedno – lojalna do nove oblasti, ki so ji tudi na Akademiji šteli v dobro, da je Slovincem priznavala jezikovno in kulturno avtonomijo. Akademija se je razglašala za nepolitično znanstveno in umetniško ustanovo, ki se ne ukvarja s političnimi vprašanji in vanje ne želi biti vključena ali pritegnjena. Taka opredelitev je trajno zaznamovala njeno delovanje. Sobivanje z italijansko civilno oblastjo, ki je v letu 1941 celo povišala akademijski proračun, je bilo sprva dobro. Na Akademiji so lahko s soglasjem Visokega komisariata za Ljubljansko pokrajino 6. februarja 1942 izvolili novega predsednika, saj je Nahtigalu konec januarja potekel triletni mandat. V skladu z Uredbo iz leta 1938 so na glavni skupščini izvolili tri kandidate, Franceta Kidriča, Rajka Nahtigala in Milana Vidmarja, nato pa je visoki komisar Emilio Grazioli 27. junija 1942 z dekretom za novega predsednika imenoval Milana Vidmarja. 11. julija 1942 je bil na glavni skupščini za novega glavnega tajnika izvoljen Ramovš, ki je začel odločno vzpostavljati pogoje za znanstveno delo. Šlo je predvsem za ustanavljanje komisij, v katerih naj bi bilo organizirano znanstveno delo na Akademiji, in že proti koncu istega leta sta bili ustanovljeni prvi dve: Bibliografska komisija in Komisija za etimološki slovar slovenskega jezika.

Naraščajoči odpor proti okupatorjem je zaostрил zasedbeno politiko in Akademija je bila kot pomembna in visoko reprezentativna ustanova med Slovenci zelo uglednih članov od zgodnjega leta 1942 izpostavljena vedno večjim pritiskom. Na eni strani je bilo pričakovanje, da bodo Akademija in akademiki v duhu lojalnosti podprli italijanske oblasti in protirevolucionarni tabor, na drugi pričakovanje Osvobodilne fronte, da bo spoštovala kulturni molk. Vodstvo Akademije se je znašlo pred težko nalogo, kako se čim boljše izogibati Scilam in Karibdam vojnih razmer.

Prvi udarec je Akademija doživela 15. februarja 1942, ko je bil zaradi sinove politične dejavnosti interniran eden izmed najvidnejših članov in kandidat za njenega predsednika, France Kidrič, za katerega so na vodstvo Akademije tudi pritiskali, naj ga izključi iz svojih vrst. Visoki komisariat Ljubljanske pokrajine tudi ni dovolil, da bi korespondenca Žige Zoisa izšla z navedbo njenega urednika Kidriča. Predsednik Vidmar in glavni tajnik Ramovš sta 1. avgusta 1942 obiskala Graziolija, vendar nista bila uspešna. Natisnjene knjige so bile zaplenjene in Akademiji vrnjene šele marca 1944 v času Rupnikove civilne uprave.

Zaradi Kidriča in tudi sicer je imela AZU veliko težav tudi pri natisu prvega *Letopisa*, ki je izšel leta 1943 in je pokrival čas od ustanovitve do leta 1942. Uredil ga je Ramovš, vendar je v njegovo delo močno posegala cenzura in na Akademiji so morali sprejeti nekaj zelo težkih odločitev, da so ga lahko objavili. Na začetku *Letopisa* niso smeli objaviti Uredbe iz leta 1938, s katero je bila AZU ustanovljena in je bila tudi med vojno zakonska podlaga za njeno delovanje, kot tudi poslovnika Akademije ne. Cenzura je vztrajala pri odločitvi, da dokumenta

nista skladna s časom. Prvi *Letopis AZU* se zato začenja s sedem strani obsežno Ramovševo zgodovino ustanavljanja AZU. Gre za dragocen pregled, saj temelji v veliki meri na dokumentih arhiva Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani, ki je bil Ramovšu kot dolgoletnemu tajniku društva na razpolago. Žal pa je moral na zahtevo cenzure iz pregleda odstraniti vse omembe slovenskih in jugoslovanskih politikov ter drugih protagonistov, ki so sodelovale pri ustanavljanju Akademije. Z imeni so lahko ostali navedeni samo akademiki, zato je Ramovš po vojni obžaloval, da so s tem izpadli za ustanovitev Akademije zaslužni možje in politiki, med katerimi je izpostavil Ivana Hribarja.

Še huje je bilo, da France Kidrič ni smel biti omenjen v *Letopisu* niti z besedo. Predvsem je bilo opazno, da je za razliko od ostalih članov Akademije ostal brez biografskega in bibliografskega prikaza ter portretne fotografije. Cenzurirane so bile tudi bibliografije nekaterih članov in iz njih črtana nekatera dela (npr. *Katoliška načela* Aleša Ušeničnika), poitaljančena pa so bila tudi nekatera krajevna imena (Milko Kos je bil tako rojen v Gorizii in ne Gorici). Leto izida je moralo biti na naslovni strani *Letopisa* označeno tudi s štejetem let po fašističnem eriu, kar je bila v tistem času običajna praksa in je veljalo tudi za druge (akademijske) publikacije, npr. za drugi del *Sinajskega evhologija* Rajka Nahtigala iz leta 1942 (*Letopis* 1943).

Vodstvo Akademije je moralo upoštevati zahteve cenzure ali pa se odpovedati *Letopisu*. Presodili so, da ne morejo čakati na »ugodno dobo«, za katero ni bilo jasno, kdaj bo prišla. Odločili so se za cenzuriran natis v okrnjeni obliki z utemeljitvijo, da mora javnost po petih letih delovanja Akademije dobiti vpogled v njeno delo. Odločitev je bila vsaj v delu javnosti sporna in Plenum slovenskih kulturnih delavcev OF je poleti 1943 obsodil natis *Letopisa* predvsem zaradi zamolčanega Kidriča – to je bil po vojni tudi glavni očitek novih oblasti vodstvu AZU. Predsednik Vidmar in glavni tajnik Ramovš sta se morala zagovarjati tudi zaradi udeležbe na zasedanju Narodnega sveta italijanskih akademij 23. januarja 1943 v Rimu (AZU je samodejno postala njena članica po priključitvi Ljubljanske pokrajine k Italiji). Nahtigal se je tudi z izgovarjanjem na slabo zdravje še uspeval izogniti srečanjem v Rimu, njegov naslednik pa ne več in Vidmar je na svečanem zasedanju prebral spomenico, ki jo je sestavil Ramovš. V njej je predstavil Akademijo, poudaril njen slovenski značaj ter na kratko orisal kulturne stike med Italijo in Slovenijo. Obe sporni zadevi je moral Ramovš že 26. maja 1945 pojasnjevati v pismu republiškem ministru za prosveto Ferdu Kozaku. Zadeva ni bila nedolžna, saj so se v tistem času že izvajala obračunavanja in čistke, ki niso zaobšle niti Akademije. Pod pritiskom je bil zlasti dopisni član France Veber, ki se je 18. maja 1945 odpovedal članstvu v Akademiji (z zadržkom: dokler se zadeve ne razčistijo). Že 14. maja 1945 pa je prav Ramovš kot glavni tajnik podal glavni skupščini Akademije predlog za izključitev rednega

člana, matematika Riharda Zupančiča, ki se je »postavil ne prisiljeno, ampak iz lastnega nagiba na okupatorjevo stran in se s tem izločil iz našega občestva« (Oset 2017: 66).

Na koncu se je za Vidmarja in Ramovša vse dobro izteklo. Milana Vidmarja, ki se je moral zagovarjati tudi zato, ker je med okupacijo in kulturnim molkom v nemščini in pri nemški založbi objavil strokovno knjigo, je reševal brat Josip Vidmar (takrat je bil predsednik Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, predhodnika republiške skupščine), Ramovša pa njegov dolgoletni prijatelj France Kidrič oziroma njegov sin Boris, ki je bil takrat predsednik slovenske vlade. Ramovša in Borisa Kidriča je povezovalo dolgoletno poznanstvo. Ramovš, ki je Borisa tikal, je leta 1930 posredoval pri oblasteh, da je zaradi revolucionarne dejavnosti iz gimnazije izključeni Kidrič lahko opravil maturo v Beogradu, kasneje pa mu je pomagal pridobiti tudi denarno pomoč za bivanje v Parizu. Maja 1945 je napočil čas, ko mu je Boris Kidrič lahko vrnil uslugo. Ramovš je pri »starem prijatelju« 1. junija 1945 posredoval tudi za svojega sina Primoža Ramovša, ki je bil zaradi sodelovanja pri domobranski godbi priprt. Ugodno rešitev je Borisu Kidriču toplo priporočil tudi kot »očka« podpisani France Kidrič, ki je Ramovša označil za nenadomestljivega pri reorganizaciji Akademije in Univerze.

Poleg *Letopisa* zgovorno priča o pritiskih, ki so jih bili med italijansko okupacijo deležni Akademija in njeni člani, tudi sestanek 14. oktobra 1942. Nanj je general Renzo Montagna, poveljnik ljubljanskega garnizona in s tem predstavnik vojaških in ne civilnih oblasti, povabil ugledne slovenske kulturnike, ki so jih skušali pridobiti za protirevolucionarno dejavnost. Na sestanku je general prisotnim zagrozil, da jih bo uvrstil na listo talcev, če se bodo razmere zaostriale. Ramovš se je tako vznemiril, da je tri dni zatem, 17. oktobra 1942, napisal oporo, predsednik Akademije Vidmar pa je zaradi te napovedi najprej neuspešno protestiral pri vojaškem poveljniku Ljubljanske pokrajine generalu Mariju Robottiju in nato še pri visokem komisarju Grazioliju, ki je skušal zadevo umiriti s pojasnilom, da vedno ščiti mirne ljudi (Godeša 1995: 98–99).

Do pritiskov na Akademijo in njene člane je seveda prihajalo tudi v času nemške okupacije, ko je civilno upravo Ljubljanske pokrajine in slovensko domobranstvo vodil Leon Rupnik. Protirevolucionarni tabor je želel pritegniti v propagandni boj čim več uglednih slovenskih kulturnikov, ki ne podpirajo zgolj Osvobodilne fronte in partizanskega gibanja. Javnosti je bilo potrebno pokazati, da je kulturni molk le mrtva črka na papirju. Akademija in akademiki so bili pri tem pomembni naslovniki, pritiski pa so bili zlasti močni leta 1944 ob pripravi *Zbornika Zimske pomoči*, ki je po vojni pristal na seznamu prepovedanih knjig. V njem je sodelovalo tudi deset članov Akademije, ki so pisali o znanstvenih vsebinah, le Aleš Ušeničnik se je dotaknil tudi nevarnosti komunizma.

Po končani vojni in osvoboditvi je nastopilo novo obdobje tudi za Akademijo, ki se je morala prilagoditi novi družbeni stvarnosti ter vzpostaviti novo razmerje do oblasti. Akademija, ki je v sedmem letu svojega obstoja doživela četrto državno oblast, je sprva delovala še v skladu z ustanovitveno Uredbo iz leta 1938. 25. julija 1945 so na njeni podlagi na glavni skupščini volili predsednika, saj je Milanu Vidmarju potekel mandat. Izvolili so tri enakovredne kandidate Franceta Kidriča, Milana Vidmarja in Rajka Nahtigala, ki so dobili enako število glasov. Kidrič in Vidmar sta v prvih dveh krogih glasovala za Ramovša, ki se mu je tudi iztekel mandat glavnega tajnika. Ni pa bilo jasno, kdo naj bi izmed treh izvoljenih kandidatov imenoval predsednika Akademije, saj je to po uredbi iz leta 1938 storil kralj na predlog ministra prosvete. Rešitev je prinesla Začasna uredba o Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani septembra 1945, ki je veljala do sprejetja Zakona o SAZU maja 1948. Določila je, da predsednika Akademije izvolijo redni člani sami; avtonomijo, ki jo je zagotavljala Začasna uredba, pa je Akademija dobila »po sovjetskem vzoru« (Letopis 1947: 5). 2. oktobra 1945 so akademiki za svojega predsednika, oziroma po novem – prav tako po sovjetskem vzoru – za prezidenta, izvolili Franceta Kidriča, ki je bil tako kot njegova predhodnika mednarodno ugleden znanstvenik in nekdanji rektor ljubljanske univerze. Kot žrtev okupatorja je ugled in avtoriteto užival tudi pri oblasteh, kar je bilo za Akademijo še kako pomembno. Na isti glavni skupščini je bil za glavnega tajnika Akademije ponovno izvoljen Fran Ramovš. Kidrič in Ramovš, ki sta se poznala že iz dunajskih let v Avstro-Ogrski monarhiji, sta pri vodenju Akademije tesno sodelovala in »prezident« se je lahko zanašal na velike organizacijske sposobnosti glavnega tajnika. Pri tem ni bilo nič manj pomembno, da je Kidriča in Ramovša povezovalo iskreno prijateljstvo, ki ga lepo ilustrira Kidričevo pismo Ramovšu marca 1940:

Dragi prijatelj, prejel sem Tvoje pismo, kakršnega še nikoli nisem bral in kakršnega nikoli več ne bom dobil, razen če mi napišeš Ti še drugega. Tvoja topla prijateljska beseda se je dotaknila vseh stvari, ki brnijo v meni ob misli na preteklost in bodočnost. Vsakokrat, ko mi je kdo namigoval, da me življenje vendarle še ni strlo, sem se iznova zavedel, da, da bi me strlo, ako bi ne imel Tebe, ki si si v svoji neizmerni srčni dobroti določil za življenjsko nalogo, prijateljem pomagati, a si pri meni to Svojo težnjo še podvojil. Tvoje pismo mi je privabilo roso v oči, a ženo in Lojzko (Otorepec, dolgoletna gospodinja pri Kidričevih; op. P. Š.) pripravilo v glasen jok. Če bi hotel nanizati vse, za kar sem Ti in Ti moram biti hvaležen, bi bila vrsta daljša od moje bibliografije, ki jo naglašam. Hvala Ti za vse: za prijateljstvo, ki je bilo vedno čisto in iskreno; za neštivilne usluge, med katerimi je mnogo takih, ki jih od koga drugega niti sprejeti ne bi mogel; za strokovno drugovanje, ki mi je pomoglo iz raznih dvomov; a zlasti še za obljubo, da mi hočeš ostati to, kar si mi bil do zdaj: prijatelj, kakršnega sreča človek samo enkrat v življenju. (Dolinar 2001: 114)

Čas Kidričevega predsedovanja, še zlasti do leta 1948, so označevali napori za reorganizacijo Akademije. Po sovjetskem vzoru Akademije znanosti v Moskvi naj bi postala vodilna znanstvena in raziskovalna ustanova v Sloveniji (univerza bi posledično bila predvsem pedagoška ustanova), za kar je bilo potrebno ustanoviti različne inštitute, komisije in odbore (Gabrič, 2018; 78–80). Glavnina tega dela – med drugim je bilo potrebno zagotoviti podporo oblasti in financiranje ter pripraviti ustrezne statute ter pravilnike – je padla na Ramovševa ramena. Poleti leta 1946 je izkoristil udeležbo na znanstvenem jezikoslovnem srečanju v Leningradu, da si je tam in v Moskvi ogledal tudi nekaj akademjskih inštitutov ter se seznanil z njihovo organiziranostjo. Prve obrise nove organizacije je Akademija dobila že leta 1945 z ustanovitvijo kemijskega laboratorija in več odborov ter komisij, iz katerih so se razvili inštituti in zavodi. Ustanovljeni so bili 20. decembra 1947 s potrditvijo statutov na glavni skupščini in imenovanjem predstojnikov. Med njimi so bili, če omenim le nekatere, Kemični inštitut (danes Kemijski inštitut), Fizikalni inštitut (danes Inštitut Jožef Stefan), Inštitut za slovenski jezik (Danes Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU), Historični inštitut (iz katerega so izšli Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU), Inštitut za literature (danes Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU), Zavod za raziskovanje krasa (danes Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU). Predsednik Kidrič se je v uvodniku v drugi zvezek *Letopisa*, ki je z letnico 1947 izšel naslednje leto, upravičeno pohvalil, da je Akademija imela do osvoboditve le dve komisiji (bibliografska, etimološka), »danes pa ima že 19 takih naprav« (Letopis 1947: 6, 20–22), tj. inštitutov, zavodov, komisij in odborov.

Ramovš se je kot tajnik Akademije ukvarjal tudi s Svetom akademij Jugoslavije, ki je bil ustanovljen maja 1948 kot skupno predstavniško telo vseh treh jugoslovanskih akademij v odnosih s tujino. Pripraviti je bilo potrebno tudi nov zakon o Akademiji, ki je bil sprejet 19. maja 1948 (noveliran 11. maja 1949). Akademiji, ki je v imenu ponovno dobila prilastek *slovenska*, je priznaval status najvišje slovenske znanstvene in umetniške ustanove, zagotavljal državno financiranje, vpeljal je članske nagrade in določil inštitute za glavne nosilce raziskovalnega dela, vendar je obenem omogočal oblasti kontrolo in politični vpliv nad Akademijo, ki je izgubila avtonomnost. Brez soglasja ali potrditve republiških oblastnih organov ni mogla Akademija sama uveljaviti nobene pomembnejše personalne in institucionalne odločitve (Letopis 1950: 7–14; Gabrič, 2018: 91). Novi zakon je med drugim določal, da mora obstoječe in novoizvoljene člane Akademije potrditi Prezidij Ljudske skupščine. Brez potrditve in s tem članstva v Akademiji sta ostala Aleš Ušeničnik in Leonid Pitamic. Tudi Ramovš je mislil, da ne bo potrjen, saj ni bil priljubljen pri partijskem ideologu Borisu Ziherlu,

ki so ga akademiki že naslednje leto 1949 sprejeli v svoje vrste. Pridružili so se mu Boris Kidrič, Josip Vidmar in Edvard Kardelj (častni član), ki so bili v Akademijo prav tako izvoljeni z visokih političnih položajev.

Ramovša je zelo prizadelo, da sta bila konec leta 1947 iz slovenske delegacije za slavistični kongres v Moskvi (1948) izključena Milko Kos in France Stele, vanjo pa je bil vključen Boris Ziherl. Ramovš se je zato odpovedal udeležbi. Vse to zatikanje in vtikanje oblasti v znanstvene zadeve ga je napeljevalo na misel, da bi odstopil kot glavni tajnik Akademije in se odpovedal članstvu v njej. Namera je ohranjena v osnutku pisma Francetu Kidriču, ki ga je Ramovš napisal tik pred ali pa neposredno po sprejetju zakona o Akademiji maja 1948. Predsedniku sporoča, da se je zaradi zdravstvenih razlogov, preobremenjenosti in želje po temeljitem znanstvenemu delu odločil, da:

[...] takoj demisioniram kot generalni sekretar Akademije; šest let tj. dve tretjini njenega obstanka so visele na meni brige za njen razvoj in ugled; zasnova tolikih odborov in komisij, naravnava njihovega dela itd., uprava, ki se ni ustrašila niti tega, da sem sam selil, čistil preproge in tla itd. je bila na mojih ramenih, ki so postala prešibka, da bi to še vzdržala. (Rotar 1990: 151–152)

Glede svojega članstva v Akademiji je zapisal, da mora »odložiti za krajšo dobo svojo odpoved«, ker čas za to ni primeren, odstopil pa bo, če »me Prezidij Ljudske skupščine Slovenije po določenih novega zakona slučajno potrdi – kakor se pravi – za člana v novi Akademiji« (Rotar, 1990: 152).

Ali je bilo pismo poslano in kako se je Kidriču nanj odzval, ni znano. Ni pa Ramovš uresničil ne ene ne druge napovedi. Njegovo članstvo v Akademiji je bilo potrjeno, prav tako ni odstopil z mesta glavnega tajnika, ampak je bil v skladu z novim zakonom, ki je določal ponovno volitev predsednika in glavnega tajnika, na skupščini 24. julija ponovno izvoljen na ta položaj, Kidrič pa za predsednika Akademije. Kidrič je kmalu po ponovni izvolitvi zaradi slabega zdravja razmišljal o odstopu, vodenje Akademije pa je želel prepustiti Ramovšu – to se ni zgodilo in Kidrič je 11. aprila 1950 umrl kot predsednik SAZU. Akademiki so za najbolj primerne naslednika imeli Ramovša, ki je pristal na kandidaturo in bil za predsednika SAZU izvoljen 19. maja 1950. Milko Kos je prevzel izpraznjeno mesto glavnega tajnika in je to nalog opravljal do smrti leta 1972. Kaj je bil razlog, da je Ramovš kljub slabemu zdravju in kljub temu, da je leta 1938 tako odločno nasprotoval svojemu imenovanju za predsednika (in nato razmišljal tudi o odstopu s položaja tajnika), sprejel kandidaturo, (mi) ni znano.

Pod njegovim vodstvom so na Akademiji nastajali novi inštituti, hkrati pa so se začele tudi širše razprave o reorganizaciji znanstvenega dela. Že po Ramovševi smrti so pripeljale do postopne osamosvojitve (prenosa ustanoviteljskih pravic) največjih in za gospodarstvo najpomembnejših naravoslovnih inštitutov,

predvsem Kemijskega inštituta in Inštituta Jožef Stefan, pa tudi Inštituta za elektriško gospodarstvo (danes Elektroinštitut Milana Vidmarja) in Inštituta za turbinske stroje; za slednja je Akademija pridobila ustanoviteljske pravice v času Ramovševega predsedovanja.

Ob koncu Ramovševega predsedovanja se je zgodil verjetno največji pritisk oblasti na Akademijo, ki je bil izrazito ideološki. Njegova tarča je bil po mnenju Edvarda Kocbeka in Davorina Trstenjaka prav Ramovš, čeprav je bil usmerjen v Jakoba Šolarja, duhovnika in jezikoslovca slovenista, ki ga je Ramovš pritegnil v delo na Inštitutu za slovenski jezik. Šolar je bil znanstveni sodelavec z domnevno vedno večjim vplivom na predsednika Ramovša, ki naj bi se razočaran zaradi ravnanja oblasti zblížal s katoliško cerkvijo. Leta 1951 se je z nastopi Jožeta Potrča, Borisa Zihlerla in Borisa Kraigherja v Centralnem komiteju Komunistične partije Slovenije postopoma uveljavilo mnenje, da postaja Akademija vse bolj klerikalna. Sodelavec Udbe Andrej je v obširnem poročilu o Akademiji dne 4. aprila 1952 zapisal, da so na njej »napravili pravo trdnjavo, kjer so čisto sami. Tam notri imajo prave kanone. V Akademiji so si napravili prekrasna gnezda. Imajo ugled in vse, kar potrebujejo« (Oset 2017: 92). Za psevdonomom Andrej se je skrival literarni zgodovinar Fran Petre, ki je bil tedaj profesor v Zagrebu in je beležil predvsem razpoloženje med profesorji ljubljanske Filozofske fakultete. Petre je sicer zelo spoštoval Ramovša in Kosa, na Akademiji pa je oprezal za »klerikalci«. Mednje so poleg Šolarja npr. šтели tudi Melito Pivec Stele, strokovno sodelavko na Inštitutu za zgodovino in ženo akademika Franceta Steleta, takrat načelnika umetnostnozgodovinske sekcije (znotraj Zgodovinskega inštituta). Sekcija, kjer je kot asistent deloval tudi katoliško usmerjeni Emilijan Cevc, na katerega je bila kasneje razširjena preiskava, je bila po Petretovi oceni »zelo katoliška«.

Najprej so bila spomladi 1952 močno omejena nakazila Inštitutu za slovenski jezik. Pogodbeni sodelavci, ki so izpisovali gesla za slovar slovenskega knjižnega jezika, so morali biti odslovljeni in delo na inštitutu je skorajda zastalo. Ramovš je nato julija obvestil svoj ožji krog, da oblast pripravlja napad na Akademijo (in Univerzo), ki se je nato začel po izidu druge knjige *Slovenskega biografskega leksikona*. Sprožen je bil s člankom Indijanci, farji in rodoljubi, objavljenim 31. avgusta 1952 v *Slovenskem poročevalcu*, ki ga je na pobudo CK KPS napisal njegov urednik Rudi Janhuba. *Leksikonu* je očital, da je v njem vse preveč klerikov, premalo pa naprednih Slovencev in da skušajo iz »tega znanstvenega dela napraviti slovenski 'Annuario pontificio' ali vsaj zgodovino slovenskega klerikalizma«, zato na prvi strani pogreša »Imprimatur: po pooblastilu † knezoškofa ljubljanskega Georga Rozmana, Anton Vouk m. p.« (SP 1952: 2). 7. septembra 1952 je v *Slovenskem poročevalcu* izšel še članek z bombastičnim naslovom Izdajalec Jakob Šolar končno razkrit (SP 1952a: 4) in Šolar je 12. septembra

ponudil svoj odstop na Inštitutu za slovenski jezik. Sledila je njegova aretacija in konec leta proces, na katerem so ga obtožili izdajalskega dela med vojno in povojnega povezovanja z emigrantskimi agenti, zlasti Francem Jezo, ter ga obsodili na deset let zapora.

Po objavi članka Indijanci, farji in rodoljubi je 5. septembra 1952 potekala preiskava na SAZU, ki je bila edina v njeni celotni zgodovini. Udba je v njej izvedela, da je Šolar malo predtem spovedal predsednika Ramovša, ki je smrtno bolan ležal v sanatoriju Emona. Ramovš je bil šibkega zdravja že od mladosti naprej. Prvo veliko zdravstveno krizo je doživel leta 1915 na Soški fronti, kjer je v nekaj mesecih tako obnemogel, da se je moral leto dni zdraviti na Dunaju, nato pa so ga leta 1917 invalidsko odpustili iz vojaške službe. V osnutku že omenjenega pisma Kidriču iz leta 1948 je napisal, da je njegovo zdravje »naluknjano in to še na najbolj občutljivem mestu, na živcih«, kar da je rezultat njegove preobremenjenosti, ki je še toliko večja zaradi »dolgoletne nespečnosti« (Rotar 1990: 151).

Ne vemo, ali je bil Ramovš v bolnici seznanjen z napadi in preiskavo na Akademijo ter z napadom na Šolarja, prav tako je težko oceniti, kako je to vplivalo na njegovo že zelo slabo zdravje. Dejstvo je, da je umrl kmalu po teh dogodkih, 16. septembra 1952, dva dni po svojem dvainšestdesetem rojstnem dnevu.

* * *

Fran Ramovš je bil resnično »najmočnejši steber« slovenske znanosti in kulture, kot je ob njegovi smrti zapisano v nepodpisanem nekrologu, ki so ga pripravili na Akademiji (SP 1952b: 2). Od imenovanja za profesorja ljubljanske univerze leta 1919 do smrti je bil več kot tri desetletja ena najbolj svetlih zvezd na slovenskem akademskem in znanstvenem nebu. Upravičeno ga uvrščamo med ustanovne očete naše Akademije, bil pa je tudi njen ustanovni član. Od leta 1921, ko je bilo ustanovljeno Znanstveno društvo za humanistične vede, je aktivno in od leta 1934/35 tudi odločilno sodeloval pri ustanavljanju Akademije in bil nato eden glavnih organizatorjev njenega dela in delovanja v časih, ki za Akademijo nikoli niso bili lahki. Bil je četrti in zadnji predsednik Akademije iz generacije, ki je po prevratu leta 1918 poskrbela za institucionalizacijo slovenske znanosti. Z njim se je zaključila vrsta predsednikov SAZU, ki so bili obenem oziroma predtem tudi že rektorji ljubljanske univerze. Z izvolitvijo Josipa Vidmarja za predsednika je na čelo SAZU stopil človek, ki je bil sicer le pet let mlajši od Ramovša, a sta bili njegova življenjska pot in poklicno delovanje nekaj povsem drugega od akademske poti Ramovša in njegovih predhodnikov. Z Josipom Vidmarjem (bil je prvi član Komunistične partije Jugoslavije, ki je bil izvoljen za predsednika Akademije) se je spremenil tudi slog vodenja Akademije, ki je

prav tako postopoma šla po nekih novih poteh. Te so se, vsaj kar se tiče organizacije znanosti na njej, precej razlikovale od predstav, ki jih je imel Ramovš, a to ni bilo odvisno (samo) od Akademije. Konec Ramovševega predsedovanja se nam tako na več načinov izrisuje tudi kot konec nekega obdobja v zgodovini SAZU, za katerega bi lahko rekli, da je bilo pionirsko.

Literatura

Darko DOLINAR (ur.), 2001: *Pisma Franceta Kidriča Franu Ramovšu* (Korespondence pomembnih Slovencev, 12/Epistulae Slovenorum illustrium, 12. Razred za filološke in literarne vede/Classis II: Philologia et litterae). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Joža GLONAR, 1921: Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, *Ljubljanski zvon* 41/11, 702–703.

Aleš GABRIČ, 2018: Die Slowenische Akademie der Wissenschaften und Künste und die Politik 1945 bis 1958. *Die Akademien der Wissenschaften in Zentraleuropa im Kalten Krieg. Transformationsprozesse im Spannungsfeld von Abgrenzung und Annäherung* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsbericht 890 Band). Ur. Johannes Fechtinger in Heidemarie Uhl. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 69–101.

Bojan GODEŠA, 1995: *Kdor ni z nami, je proti nam. Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

LETOPIS, 1943 = *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani 1, 1938–1942*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti.

LETOPIS, 1947 = *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani 2, 1943–1947*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti.

LETOPIS, 1950 = *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti 3, 1948–1949*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Borut LOPARNIK, 1984: *Biti skladatelj. Pogovori s Primožem Ramovšem*. Ljubljana: Slovenska matica.

NG 1927 = *Naša največja kulturna naloga: Akademija znanosti in umetnosti – Narodna galerija*. Ljubljana: Narodna galerija.

Željko OSET, 2013: *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnost. Prizadevanja za ustanovitev Akademije, ustanovitev in njena prva leta*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Željko OSET, 2017: *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnost. Razvoj najvišje znanstvene in umetniške ustanove (1945–1992)* / & France BERNIK, *Tranzicija v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Pričevanje*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Fran RAMOVŠ, 1943: K ustanovitvi Akademije v Ljubljani. *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani 1, 1938–1942*, Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 7–13.

Janez ROTAR (ur.), 1990: *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Beličem* (Korespondence pomembnih Slovencev, 10/Epistulae Slovenorum illustrium, 10. Razred za filološke in literarne vede/Classis II: Philologia et litterae). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

SP 1952= *Slovenski poročevalec* 13/206 (31. 8. 1952).

SP 1952a= *Slovenski poročevalec* 13/212 (7. 9. 1952).

SP 1952b = *Slovenski poročevalec* 13/221 (17. 9. 1952).

Zusammenfassung

FRAN RAMOVŠ UND SLOWENISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE

Von seiner Professur an der Universität Ljubljana im Jahr 1919 bis zu seinem Tod im Jahr 1952 glänzte Ramovš als einer der hellsten Sterne am slowenischen akademischen und wissenschaftlichen Firmament. Er gilt als einer der Gründungsväter der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste und ist auch eines ihrer Gründungsmitglieder. Von Anfang an, d. h. seit 1921, als die Wissenschaftliche Vereinigung für Humanwissenschaften (*Znanstveno društvo za humanistične vede*) gegründet wurde, war Ramovš aktiv und seit 1934/35 an der Gründung der Akademie maßgebend beteiligt. Später, bestimmt unter ungünstigen Umständen, gehörte er zu den wichtigen Organisatoren der Akademiearbeit und -aktivitäten. Ramovš war der vierte und somit der letzte Akademiepräsident (1950–1952) einer Generation, die nach 1918 bestrebt war, die slowenische Wissenschaft zu institutionalisieren. Er war der letzte in der Reihe der SAZU-Präsidenten, die während ihrer Präsidentschaft oder früher auch Rektoren der Universität Ljubljana waren. Folglich bedeutet das Ende seiner Amtszeit als Akademiepräsident in mehrfacher Hinsicht das Ende einer bestimmten Periode in der Geschichte der Akademie, die man auch als Pionierzeit bezeichnen könnte.